

◇ מד ◇

שב ואל תעשה עדיף, במקום שיש מחלוקת בין האחרונים.

מה - מט: כשדברי הראשונים שלא ראום האחרונים - נמצא שלא כדבריהם

[מה שיש להעיר ולהבהיר בכלל זה – נתבאר בהערה לכלל מ"ה].

◇ מה ◇

נודע בשערים המצוינים בהלכה, אשר הרבה מספרי הראשונים ז"ל לא יצאו לאור הדפוס עדיין בימי האחרונים ז"ל – הט"ז ומגן אברהם והנמשכים אחריהם עד עתה קרוב לדורותינו אלה, כנראה בעליל מספר שיטה מקובצת על כמה מסכתות וכיוצא בו. ולזאת ודאי אין לסמוך להקל למעשה על הקולות שנמצאו בדברי האחרונים ז"ל, ובפרט באיסור תורה חמור כחמץ..

ציונים והערות

בכללות המתבאר בכללים אלו – שאין לסמוך על הנאמר באחרונים כשדבריהם מנוגדים לדברי הראשונים שלא היו למראה עיניהם – כן מבואר ברמ"א בחושן משפט (סימן כ"ה סעיף ב') ומקורו במהרי"ק (שורש צ"ד. וט"ס הוא הנדפס ברמ"א שם "צ"ו"): "אם נמצא לפעמים תשובת גאון לא עלה זכרונו על ספר – ונמצאו (אחרים) [צ"ל "אחרונים" וכ"ה במהרי"ק] חולקים עליו, אין צריך לפסוק כאחרונים. שאפשר שלא ידעו דברי הגאון, ואי הוו שמיעי הוו הדרי בהו". [וראה עוד כיו"ב בלשונית הפוסקים שהעתקנו להלן בהערות לכלל ס"ג ולכללים נוספים]. ובכללי הגמרא למהר"י קארו (מגן הב"י), מצינו כלל זה בסגנון שיש בו תוספת הבהרה (במהדורה שנדפסה מסביב לספר הליכות עולם – עמ' 131): "כשדברי הגאונים הקדמונים כתובים על ספר ידוע והפוסקים האחרונים חולקים עליו, הלכה כבתראי, אבל כשתמצא.. ולא עלה זכרונו על ספר מפורסם ונמצא אחרון חולק עליו, אין לילך אחר האחרון – דאפשר לא שמיע ליה..". והחידוש שבלשונו הוא כפי שהדגשנו,

הלאוין", אלא שאת האחד מהם אכן מנתק. ובהציעי קושיא זו לחכמים, האריכו ביותר ליישבו בדוחק בכמה אופנים – אלא שאין כאן מקומו להאריך בזה.

מד. קונטרס אחרון, אורח חיים – סימן תמ"ז ס"ק ב' (ד"ה איברא).

כתב בשו"ת חוט השני (סי' כ"ח סוף ד"ה וכמו): "וכן כתב בשו"ת מזרחי סי' ט"ז בשם בן חביב וז"ל...: אעפ"י שהיו האוסרים והמתירים שקולים בחכמה ובמנין אית לן תרי טעמא לאיסורא. חדא.. השני שנאמר בשב ואל תעשה שאני, כי אם ראינו שחכמינו ז"ל העמידו דבריהם לבטל ד"ת בשב ואל תעשה, כ"ש אנחנו חייבים לבחור בדרך זה ונעמוד בשב ואל תעשה..".

מה. הלכות מכירת חמץ (נדפס בסוף הלכות פסח, בפתח גוסחאות שטרי מכירת חמץ).

וראה להלן (כלל מ"ח) אודות עוד פוסקים שלא ראו דברי השיטה מקובצת, ולכן כתבו מה שכתבו וכו'.

ציונים והערות

שהובאו בספר יין מלכות (עיין שם בעמ' 650):
 "וכמפורש בדברי אדה"ז הנ"ל (ועד"ז בכמה
 מספרים הנ"ל) אין לסמוך להקל למעשה". וכן
 כותב גם בסוף השיחה שם "אבל בנוגע לפסקי
 דינים הלכה למעשה – הרי לפענ"ד – נפקא
 מינא אם זה.. מחמירים וכו' (כנ"ל) או לאו".

ועל פי האמור יתבאר גם סגנון הלשון
 ההחלטי של רבינו שהועתק לעיל בכלל ד'
 שכותב: "ואין שומעין לאחרונים נגד גדולי
 הראשונים, כשלא הביאו דבריהם" – שלשון
 זה משמע שכלל אין שומעין לאחרונים וכו'.
 אמנם גם שם מדובר אודות מקרה בו גדולי
 הראשונים מחמירים והאחרונים מקילים,
 שז"ל שם: "...הרי בתשובת מהר"ם
 (מרטנבורג) סימן ר"ב מבואר בהדיא לאיסור,
 ואין שומעין וכו'" – כנ"ל. נמצא ששוב אתי
 שפיר הכל, כמ"ש לעיל.

ואין להקשות על האמור מהמתבאר
 בכלל הבא, שם מצינו שאדה"ז סומך לגמרי
 על דברי הראשון שלא היה למראה עיני
 גדולי האחרונים, הן לקולא והן לחומרא.
 שלאחר שמביא שם (בהל' נדה סי' קפ"ט ס"ק
 מ"ג) את ההבנה בפסק הטור בשם הרמב"ן
 בנוגע לפרטים מסוימים בחישוב ועקירת ווסת
 ההפלגה – כפי שהבינוהו הב"י והט"ז הב"ח
 והש"ך והרמ"א, הרי הוא מסיים: "ובאמת
 דעת הרמב"ן בהלכותיו פ"ה ופ"ו שלא כדברי
 זה ולא כדברי זה, אלא.. ובימי הרמ"א וב"ח
 וט"ז וש"ך לא באו עדיין הלכות נדה להרמב"ן
 לדפוס במדינות אלו, ולכן כתב[ו] מה
 שכתבו". ופשוט למעיין בדברים, שההכרעה
 באופן האמור [– שיטת הרמב"ן כפי
 שמופיעה במקור] גורמת גם לקולות, ועם כל
 זה לא נמנע אדה"ז להכריע כדבריו ללא כל
 הסתייגות. אמנם לכאורה יש מקום לחלק בין
 הנדון שבו אנו עוסקים – לבין מה שנאמר
 בהל' נדה שם (ולעוד דוגמאות כיוצא בזה
 שהעתקנו בכללים הבאים). לפי ששם מדובר
 אודות אותו הפוסק שעליו בנו הפוסקים
 האמורים את שיטתם [=הרמב"ן], אלא

שמלשון הרמ"א שהעתקנו שמענו רק שאם
 "לא עלה זכרונו על ספר" אמורים הדברים,
 ואילו הב"י מוסיף שגם אם עלה זכרונו על
 ספר, אלא שהספר אינו "מפורסם" או "ידוע",
 הדין כן. וגם הרמ"א מסכים לזה, וכן מובן
 מריש דבריו שם "כל מקום שדברי הראשונים
 כתובים על ספר והם מפורסמים.. הרי שלא
 די בכך שהם כתובים על ספר, אלא עליהם
 להיות גם מפורסמים – אלא שמפורש הוא
 ביותר בלשון הב"י, וכנ"ל.

וראה בספרנו "טהרה כהלכה" (פרק
 עשרים הערה 292) מה שכתבתנו על פי כלל
 זה, בנוגע לדברי המאירי וש"ת מהר"י ברונא
 שלא הובאו באחרונים, ויתכן שאילו ראו
 דבריהם וכו' – עיין שם. וכן בספרנו "שבת
 כהלכה" חלק ראשון (פרק ד' ביאורים אות ב)
 נתחבטנו בהכרעת הפסק בנוגע לדין מים
 שכבר הגיעו לדרגת יס"ב, האם מותר
 למחממם עוד יותר – שגדולי האחרונים
 נחלקו בדבר, אלא שהמתירים לא הביאו את
 דברי חידושי הר"ן שהחמיר בזה לכאורה.
 לאידך גיסא מצאנו בחידושי הר"ן גופא במקום
 אחר שמשמע שהחמיר, וכן דייקנו מלשון
 המאירי שסובר כדעת המקילים – עיין שם.
 ובספרנו הנ"ל חלק שני (פרק יא הערה עד) דננו
 על פי כלל זה בדברי הפוסקים, שכתבו
 שאפילו אדם חשוב מותר להטמין קדרה צונת
 בדבר שאינו מוסיף בחום הקדירה אלא שומר
 שלא יצטנן התבשיל עוד יותר, או שמפיג
 צינתו. ואילו ברבנו חננאל ועוד ראשונים
 מפורש, ש"אדם חשוב לא בעי למיעבד הכי".

והנה לכאורה היה נראה שמלשון רבינו
 בזה מוכח, ש"אין לסמוך להקל.. על דברי
 האחרונים – כשאנו מוצאים בראשונים
 ש"לא יצאו לאור הדפוס עדיין" בימיהם
 שפסקו להחמיר בנידון. אבל כל שבדברי
 האחרונים נפסק להחמיר, משמע שאכן עלינו
 לנהוג כפסק האחרונים אעפ"י שבראשונים
 נתפרש להקל. וכן נמצאתי למד לכאורה
 מהמפורש בדברי כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש,

❖ מו ❖

ובאמת, דעת הרמב"ן בהלכותיו פ"ה ופ"ו שלא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא.. ובימי

[אח"י 1234567]

ציונים והערות

רמ"א ב"ח וש"ך וט"ז לא באו עדיין.. — והמדובר אודות חומרא..". עיין שם עוד בדבריו הברורים בנדון. אלא שלאידך גיסא עדיין צ"ב ההוכחה מהמבואר בהלכות גדה, שהרי לכאורה יש עדיין מקום לחלק כפי שכתבנו לעיל. ויש להאריך בזה, אלא שאכ"מ. עוד יש לדון, שמלשון רבינו: "אין לסמוך להקל למעשה על הקולות שנמצאו בדברי האחרונים..". יתכן וניתן לדייק שלסמוך למעשה על קולות האחרונים שהם בניגוד לדברי הראשונים הרואים אור הדפוס בזמנינו — זאת אין לעשות. אבל כשאין מדובר על לסמוך למעשה, אלא לצרף שיטתם, שפיר דמי. וכמקובל בדרכי בנין הפסק — [וכן הוא גם בכו"כ מקומות בדברי רבינו, דוק ותשכח], שכאשר הפוסק בונה היתר בענין מסוים הרי הוא מצרף גם שיטות שלמעשה לא נפסק כמותם. ואף שיתכן היה לומר, שהאמור הוא רק במחלוקת שבין ראשונים או אחרונים בינם לבין עצמם, משא"כ בנידון דידן שנחלקו ראשונים עם אחרונים. אלא שלע"ד נכון יותר יהיה לומר שהא תליא — במתבאר לעיל — שמכיון שחזינן שיש משקל לדברי האחרונים — [להחמיר עכ"פ] א"כ נמצא שניתן לצרפם לעוד צדדי היתר וכו' וכנ"ל, ודוק. וראה בדברי כ"ק אדמו"ר בשיחה הנ"ל, שבין האופנים שמונה שם — בהם מתחשבים בדברי הראשון ולא בהאחרונים — הרי הוא מונה "ספיקא דאורייתא". ויתכן שגם מזה מדויק שבדרבנן שמצדדים להקל, אכן ניתן לצרף את דברי האחרונים.

מו. שולחן ערוך, יורה דעה — סימן קפ"ט
ס"ק מ"ג.

מש"כ רבינו שלא באו עדיין לדפוס
"במדינות אלו", הוא לפי שמתרחס לדברי

שבביאור כוונתו פירשוהו כל אחד על פי דרכו, וזאת — כפי שאומר אדה"ז — מכיון שלא היה למראה עיניהם המקור, שהם דברי הרמב"ן עצמו. ונמצא שכאשר זכינו לאורו, ובדברי הרמב"ן עצמו מפורשת שיטתו באופן שונה ממה שכתבו הם, הרי עלינו לקבל את הדברים כפי שהם — גם לקולא. [השוה גם ללשון שבכלל מ"ט "כמבואר במקור הדין בתשב"ץ.."] — שלפיכך כותב רבינו שהפסק הנידון שם הוא דלא כט"ז, מכיון שבמקור הדין כתוב אחרת, ודוק]. מה שאין כן בנידון דידן, מדבר רבינו בנוגע לנושא מסוים שדנו בו הפוסקים האחרונים, אלא שלא ידעו שכבר קדמום מגדולי הראשונים שגם הם דנו בזה והעלו למסקנא כפי שהעלו. הרי בכגון זה, מכיון שלא הסתמכו על ראשונים אלו, אלא שדבריהם אינם תואמים את דברי הראשונים — אין מקילים על סמך דברי הראשונים הללו, כנגד חומרתם של האחרונים — וכנ"ל. [וראה עוד בכלל הבא].

אלא ששור' שדברי כ"ק אדמו"ר שהבאנו לעיל (ד"ה והנה לכאורה) קאי רק לגבי דאורייתא, שזהו ספיקא [להוציא ממון מחזקתו] דאורייתא וכו' — שאז סומכים להחמיר על האחרון. אבל בדרבנן, גם להחמיר אין סומכין על האחרון, וכמפורש בשיחתו שהובאה ב"שערי הלכה ומנהג" חלק א' (עמ' ק"ס ד"ה וכלל). ובזה אתי שפיר הא דלעיל [בהל' גדה] שמייירי מווסתות דרבנן, ולכן גם להחמיר אין סומכין על האחרון. ומפורש כותב כן בהתוועדויות תשמ"ב (חלק ד עמ' 2120) "וכלל זה אינו אמור רק כאשר בדברי האחרונים שנוי קולא לגבי דברי הראשונים, אלא גם כאשר בדברי האחרונים ישנה חומרא לגבי דברי הראשונים.. וכפי שכותב אדה"ז בשולחן ערוך הל' גדה (סי' קפט סי"ג) ש"בימי

רמ"א וב"ח וט"ז וש"ך, לא באו עדיין הלכות נדה להרמב"ן לדפוס במדינות אלו – ולכן כתב[ו] מה שכתבו.

◇ מז ◇

והעיקר מה שנתלכט בזה המהרי"ק.. ובימיו לא נדפס עדיין ספר המאור, שכתב שם..

◇ מה ◇

כמו שכתב הריטב"א בשמו.. הובא בשיטה מקובצת שם.. ובימי הב"ח והבית שמואל לא יצאו לאורה עדיין, ולכן השיגו על הרמ"א בדרכי משה בחינם.

◇ מט ◇

כמבואר במקור הדין בתשב"ץ.. דלא כט"ז שם.. שבימיו עדיין לא נדפס התשב"ץ.

ציונים והערות

מז. שאלות ותשובות – סימן כ"ג (עמ' תתק"ב, שו"ה הפוסקים). [עמ' 102, שו"ה בעיל].

מה שהוזקק רבינו לומר ש"לא נדפס", אף שהמהרי"ק נפטר בערך בשנת ר"מ שהיה בראשית המצאת הדפוס. י"ל שהוא בכדי להדגיש שאף שהיה מצוי בכת"י, מ"מ היות ולא נדפס עדיין הרי שלא היה בגדר ספר "מפורסם" – שכמבואר לעיל [ריש הערה לכלל מ"ה] מדברי הפוסקים, נודעת לעובדה זו חשיבות רבה ב"כלל" זה.

מה. שאלות ותשובות – סימן ל"ה.

וראה לעיל (כלל מה) אודות עוד מגדולי הפוסקים, שלא היה ספר שיטה מקובצת למראה עיניהם וכו'.

מט. שאלות ותשובות – סימן י"ד (עמ' תתצ"ט, שו"ה עין). [עמ' 70, שו"ה כמבואר].

ראה מה שדייקנו לעיל בהערה לכלל מ"ה בלשון רבינו "במקור הדין" – וביארנו המשמעות המיוחדת שבזה.

הפוסקים שהיו במדינות אלו, אף שבאמת גם בשאר המדינות לא נדפס עדיין ספר זה בימי הפוסקים שפירט בדבריו.

ראה בהערה לכלל הקודם [מד"ה והנה לכאורה ואילך] האם רק להתמיר אנו נוקטים באופן מוחלט כדברי הראשונים שנדפסו בימינו ולא מתחשבים בדברי האחרונים, או שגם לקולא אמורים הדברים. ושם כתבנו, שבכלל דנן ובכיוצא בו, פשוט לכאורה שגם להקל אמורים הדברים. וזאת מכיון שהפוסקים מסתמכים על הרמב"ן, לפיכך כשנמצא שכתב אחרת ממה שחשבו, מובן שיש לפסוק בהתאם לכך. אלא שבהמשך הערנו מדברי כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש בשיחה וכו'. ועפ"י מובן גם מש"כ בשיחה הנ"ל, בנוגע לב' מהדורות של הרמב"ם. לפי ששם הרי שניהם הם דברי הרמב"ם, ואין היא הבנה מוטעית בדברו, לפיכך כותב שם שכל שנתקבלה המהדורא הראשונה שלו והפס"ד נפסק על פי – אין לשנות זאת. משא"כ כאן שנסתמכו על הבנה מוטעית עפ"י הגירסא הלא מדויקת, ודוק. וראה מש"כ עוד בהערה הקודמת ביסוד הדברים, ע"פ השיחה הנ"ל.

נ"ג: דברי הפוסקים הנראים כסותרים לכללים

[ראה הגדרות בכלל זה – להלן בהערה לכלל נ"ג].

נ

ואף שבשולחן ערוך סימן שצ"ג סעיף ב' הביא דעת האוסרים בלשון יש אומרים ודעת המתירין בסתם – אף על פי כן העיקר כהאוסרים כמו שכתוב כאן, שכן הוא הסכמת האחרונים כאן, ובסימן תקכ"ז – עי"ש במגן אברהם וט"ז.

נא

ולכאורה היה נראה להחמיר בשל תורה – כתוספות ור"ן. אבל כבר פסקו רש"ל ומגן אברהם כרש"י ואור זרוע, ואין לנו לזוז מדבריהם. מכל מקום הבו דלא לוסיף על דבריהם.

ציונים והערות

סימן ט"ו סעיף כ"ד – הבין הצ"צ סימן מ' שדעתו לפסוק כסברת המחלוקת שהביא באחרונה [א"ה, כן ע"ש באהע"ז סימן קכ"ט סעיף י', וכתב שם הפת"ש דבתשובה פוסק הב"י כסברת היש מי שאומר עי"ש. וכן בפרמ"ג בא"א סי' תמ"ז ריש ס"ק מ', כתב דהנ"ץ פסק דהמחבר בסעיף ט' שם סובר כסברא ב'] ועיין שם עוד מה שכתב בזה. וראה בהערה לכלל הבא.

נא. קונטרס אחרון, אורח חיים – סימן תצ"ה ס"ק ה'.

ראה בש"ך – חו"מ סוף סימן כ"ח ב"כלל העולה מסימן זה.. (אות ב') שכתב: "ואין להקל בדבר שהחמירו בו החיבורים שנתפשטו ברוב ישראל..". ומדברי רבינו אלו נמצינו למדים חידוש גדול יותר, שאף אין להחמיר כנגד קולא שבחיבורים אלו – אע"פ שלולא מה שפסקו, היה נראה שיש להחמיר. [וראה להלן כלל נ"ה ובהערה שם, ובמתבאר בהערה לכלל נ"ג].

וראה לעיל (הערה לכלל ט"ו ד"ה ביאור

נ. קונטרס אחרון, אורח חיים – סימן רס"א ס"ק ג'.

ביאור הדברים: הכלל הוא שכשמביא השולחן ערוך שתי שיטות והאחת כותבה ב"סתם" והאחרת בשם "יש אומרים" וכיו"ב – ההלכה היא כהשיטה שנכתבה ב"סתם". [– נושא זה נידון באריכות בכו"כ מקומות בדברי רבינו, ולהלן בכלל ע"ג העתקנום, ובהערה שם ציינו את המקורות לזה]. אעפ"כ בנידון דידן ההלכה היא כהשיטה שהובאה בשם "יש אומרים", וזאת מכיון "שכן היא הסכמת האחרונים".

בפרי מגדים יור"ד ב"הקדמה וכללים בהוראת אור"ה (אות א') – לאחר שמביא הכלל שסתם וי"א הלכה כסתם, כותב: "אמנם צריך לזה כמה תנאים" – והאחד מהם "דוקא היכא שאין הוכחה, אבל כשיש הוכחה.. הלכה כן כו'". ובספר תו חיים "פתיחה וכללים בהוראה ובפוסקים" (אות מ"ג ד"ה ועי' שו"ע אהע"ז) מביא מכמה מקומות שנפסק בהם שלא כסברת ה"סתם" אלא כסברת היש אומרים. ומהם: "בשו"ע אהע"ז